

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Односталко Олени Сергіївни
«РЕСУРСИ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СКЛАДНИХ ТА
НЕТИПОВИХ СИТУАЦІЙ ЖИТТЯ», подану
на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Серед нагальної проблематики нашого трансформаційного соціуму, загроженого численними викликами і проблемами різномодального походження (політика, економіка, екологія, агресія, тривога, фрустрація тощо), окремого наукового статусу набувають ресурси особистісної стійкості як екзистенційної спроможності до протистояння цим загрозам і негараздам. Складні й нетипові ситуації життя активно примножуються як внутрішньopsихічними розладами людини, так і неконгруентністю та конфліктністю її міжособистісної комунікації, як мінливостями економічно депривованого соціуму, так і макрочинниками пандемійного характеру. Підвищена стресогенність довкілля зумовлює необхідність віднайдення людиною власних глибинних особистісних ресурсів і потенціалів як своєрідної протиотрути від усіх дискомфортних і деструктивних факторів та обставин. Отож дуже симптоматично, доречно і корисно, що у вітчизняному психологічному просторі з'явилася цікава й інноваційна дисертаційна робота, присвячена науково-психологічному вивченню/вирішенню окресленої проблематики. Виходячи з цього, констатуємо, що дисертація Односталко О.С. відзначається непересічною актуальністю та містить системні теоретико-емпіричні результати як наслідок осмислення й реалізації авторського концептуального бачення щодо вирішення проблем ресурсної сфери особистості.

Цілком закономірно, що ключовим вектором і предметом науково-психологічного пошуку постали ресурси стійкості особистості в умовах

складних та нетипових ситуацій життя. Відповідним чином сконструйовано мету дослідження, яка полягає у встановленні теоретико-емпіричним шляхом фундаментальних і часткових ресурсів стійкості особистості в умовах складних і нетипових ситуацій життедіяльності. Зазначимо, що відповідно до поставленої мети чітко визначено низку завдань, які вільнайшли своє результативне вирішення упродовж дослідження.

Згідно з першим завданням, було визначено особливості складних і нетипових ситуацій життя та ресурсів як засобів адаптації до них. Різнопланово й потужно розглянуто підходи (об'єктивістський, суб'єктивістський, особистісно- ситуаційний, когнітивний, наративний, подієво- ситуаційний), а також висвітлено психосемантичну й еволюційно- синергетичну парадигми. По суті, цілісно й багатогранно охоплено теоретико- методологічне бачення тих базових напрямків і підходів, з позицій яких вивчається феноменологія ситуації в сучасній науці. Повномірно і доказово презентовано визначення, структуру і класифікації життєвих ситуацій. Широке аналітичне тло дозволило дисерантці розглянути багатоманіття ресурсів особистості і, зокрема, ресурсів стійкості, що утворюють опірність від несприятливих обставин життя.

Згідно з другим завданням, авторкою здійснено адаптацію і апробацію психодіагностичної методики, що спрямована на вивчення резільєнтності як ресурсу стійкості. Відзначимо, що Односталко О.С. виконала необхідні процедури перевірки психометричних властивостей адаптованої версії шкали резільєнтності засобами конфірматорного аналізу і доказала, що методика є валідним та надійним інструментом, який рекомендується для використання в скороченій версії як більш узгоджений варіант методики. Встановлено, що шкала резільєнтності адаптованої методики виявила статистично значущі кореляції зі шкалами, що вимірюють оптимізм та мету. Такий підхід засвідчує глибоку обізнаність дисерантки в сучасній психодіагностиці та є відважним і важливим кроком у розширенні вітчизняного діяностичного тезаурусу.

Розв'язуючи третє завдання, дисеранткою було досліджено й порівняно ресурси стійкості особистості залежно від сприйняття нетипової ситуації, віку і статі та простежено особливості проявів ресурсів стійкості в постсприйнятті нетипової ситуації. Аргументовано продемонстровано, що незалежно від репрезентації ситуації в більшості досліджуваних у віці доросlostі представлені оптимізм на середньому і високому рівнях, резильєнтність на середньому рівні, глобальна мета, орієнтація на потенційні рішення, рішучість і активність, а також ресурси соціальної підтримки (сім'я, кохані, освіта (розвиток)). Вдало констатовано розбіжності в представленості ресурсів стійкості за віком. Служно зазначено, що з віком накопичуються ресурси оптимізму, резильєнтності, цілепокладання ті життєстверджувальні конструкти, що забезпечують психологічну пружність особистості. Водночас дослідницею наголошено, що в ранній, середній та пізній доросlostі в нетиповій ситуації життя оптимізм і резильєнтність представлені комплексно, власне здоров'я і здоров'я близьких також усвідомлюються інтегровано, але окремо від ресурсів стійкості. Цікаво й доказово дисеранткою продемонстровано особливості ресурсів стійкості за статтю: в жінок з віком збільшуються ресурси стійкості; у чоловіків до періоду середньої доросlostі збільшується кількість з крайнім ступенем оптимізму. Також різnobічно вивчено особливості ресурсів стійкості в постпереживанні нетипової ситуації життя.

Згідно з четвертим завданням, авторка використала напівструктуроване інтерв'ю в межах наративного опису для вивчення ресурсів, що застосовувалися в досвіді переживання складних ситуацій життя. Встановлено такі визначальні ресурси: конструктивні зовнішні (соціальна підтримка сім'ї, коханої людини, друзів; робота, навчання, час) і внутрішні (оптимізм, віра, досягнення мети, наполегливість, впертість, самотність, самоорганізація і дисципліну) і деструктивні, зокрема алкоголь.

Крізь призму теоретико-емпіричого вивчення базових тематичних ліній дисертації, авторкою визначено перспективи подальших досліджень.

які передбачають дослідження резильтентності у невиліковних (важкохворих) пацієнтів, військовослужбовців, що мали досвід бойових дій, людей літнього віку та інших виброк і популяцій.

У контексті аналітичного розгляду всіх розділів дисертації, на наш погляд, основними здобутками Односталко О.С. доцільно виокремити такі переваги:

- встановлено комплекс ресурсів стійкості осіб, що переживають нетипову ситуацію життя;
- продемонстровано, що в осіб пізньої дорослості ресурси стійкості більш розвинуті, ніж у молодших за віком осіб;
- зафіксовано, що в процесі переживання нетипової ситуації існує тенденція зменшення ресурсу стійкості – резильтентності у них, хто мав його високий рівень;
- показано, що з віком збільшується резильтентність жінок: у пізній дорослості крайній ступінь оптимізму є афірмаційним атиподом – ресурсом, який активізується в нових, складних ситуаціях життя;
- констатовано, що існує 10-13 % осіб з низьким рівнем резильтентності, яка утруднює процес адаптації;
- показано, що попри встановлені факти в досліджуваних групах, що репрезентують ситуацію як «психологічно складну», превалює емоційне відображення ситуації та ігнорування рефлексії власних ресурсних особливостей і досвіду;
- встановлено, що в процесі проживання нетипової ситуації досліджувані середньої і пізньої дорослості зосереджені на ресурсах стійкості в теперішньому і не спрямовані в майбутнє; досліджувані 26-40 років більше хвілюються за здоров'я близьких, а старші за 40 років особи – за власне здоров'я;
- запропоновано використання терміну «Crash-етап» як стресогенного / травматичного періоду в житті людини, в якому зруйновані життєдіяльність та соціальні стосунки, порушена суб'єктивний плин часу та

транспектива (майбутнє майже не проглядається), який концентрує і напружує адаптаційні ресурси в теперішньому і веде до різного результату в майбутньому. Розглянуто стадії «crash-етапу»: до-стадію, «crash-точку», пост-стадію і результат-стадію, ключовою подією з яких є «crash-точка»;

- використано найсучасніший досвід зарубіжних вчених для вивчення резильєнтності.

Наголошуючи на безумовній науковій та практичній цінності проведеного багатопланового дослідження, вважаємо доцільним висловити деякі зауваження:

1. Нетипові ситуації розглянуто як вид екстремальних, в яких людина не має перевіреного готового способу дій, який базується на власному досвіді, внаслідок чого актуалізується різне, в тому числі нераціональне або неадекватне реагування. Залишилася незрозумілою позиція авторки щодо взаємовідношення і співмірності нетипових і складних ситуацій життя. Не досить чітко прослідковується позиція дисерантки щодо прийнятого визначення поняття «складні ситуації життя».

2. Вважаємо, що додаткового обґрунтування потребує акцент на резильєнтності як ресурсі стійкості, що утворює надійніший захист від несприятливих обставин.

3. Виникає питання щодо інтерпретації отриманих даних, зокрема як і чим дисерантка пояснює відсутність глобальної мети у 42.6 % досліджуваних у віці ранньої доросlostі і наявність глобальної мети у 82.9 % досліджуваних у віці пізньої доросlostі.

4. Дещо дискусійним вважаємо підхід дисерантки, згідно з яким ідеографічний підхід визначається достатнім для застосування і використання нового терміну «Crash-етап» (до того ж відається незрозумілим білінгвальний англо-український симбіоз, що на рівні виведення дефініції вартувало б уніфікувати). Окремо слід подумати над терміном «crash-точка», оскільки це поєднання англо-російських слів (найімовірніше, навіть «точка зору» є калькою з цієї мови, оскільки в

українських академічних словниках рекомендується «під кутом зору», «з погляду» тощо).

5. На жаль, роботі притаманні деякі інші стилістичні й орфографічніogrіхи, які інколи ускладнюють рецепцію загалом високоакадемічного й спісентичного тексту.

Незважаючи на зроблені зауваження, дисертаційна робота Односталко Олени Сергіївни «Ресурси стійкості особистості в умовах складних та нетипових ситуацій життя» є завершеною науковою працею, має наукову новизну, високий рівень аналізу досліджуваної проблематики і науково-теоретичних узагальнень, а послідовність емпіричного дослідження і викладеного матеріалу свідчать про високій фахово-ерудиційний рівень авторки дисертації.

Зміст автореферату та публікацій ідентичний змісту основних положень дисертації.

Усе викладене вище дає підстави для висновку про те, що дисертація Односталко Олени Сергіївни «Ресурси стійкості особистості в умовах складних та нетипових ситуацій життя», відповідає всім вимогам, які висуваються п.11, п.12, та п.13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, які висуваються до дисертацій, а її авторка заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогічної
та вікової психології Волинського
національного університету імені Лесі Українки
імені Лесі Українки
01.12.2020 р.

А. Гошовський

Я.О. Гошовський

Гошовський Я.О.
Софєєвська А.С.